

Дисертацію є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української мови Ужгородського національного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Белей Любомир Омелянович,
Ужгородський національний університет,
директор Науково-дослідного інституту
україністики ім. Михайла Мольнара,
професор кафедри української мови.

Офіційні опоненти: член-кореспондент НАН України,
доктор філологічних наук, професор
Німчук Василь Васильович,
завідувач відділу історії української мови
Інституту української мови НАН України;

кандидат філологічних наук
Габорак Мирослав Михайлович,
Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника,
викладач кафедри української мови.

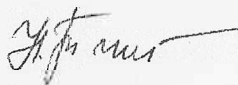
Захист відбудеться 19 жовтня 2010 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 20.051.02 у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника за адресою: 76018, м.Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 79, Будинок учених.

Із дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника за адресою:

76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 79, Будинок учених.

Автореферат розіслано 18 вересня 2010 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. Я. Тишківська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Невід'ємним елементом літературно-художнього тексту, як правило, виступає власне ім'я персонажа, яке автор не лише в оригінальний спосіб пов'язує з персонажем-денотатом, але якому часто відводиться особлива роль у реалізації всього творчого задуму письменника та котре входить у простір позачасових загальнолюдських проблем, стає «геном сюжету». Тому дослідження функціонально-стилістичних особливостей літературно-художньої антропонімії (надалі ЛХА) в художньому творі – одна з важливих проблем сучасної ономастики. Це засвідчує низка дисертаційних досліджень, виконаних упродовж минулих 18 років на матеріалі української літературно-художньої антропонімії (Л. Белей, Н. Бияк, Т. Вінтонів, В. Галич, Т. Гриценко, О. Климчук, Л. Кричун, Т. Крупеньова, Г. Лукац, М. Мельник, В. Мерзвинський, Т. Наумовна, О. Немировська, Т. Немировська, Н. Полович, А. Соколова, О. Усова, Л. Шестопалова, Т. Шотова-Ніколенко та ін.), а також опубліковані монографії Л. О. Белей, Ю. О. Карпенка, М. Р. Мельник, Т. В. Шотової-Ніколенко та ін.

Незважаючи на численність таких досліджень, досі практично не аналізувалася українська літературно-художня антропонімія певного історичного періоду, зокрема постготалітарного. Детальний комплексний аналіз ЛХА цього часового відрізка дозволить виявити індивідуально-стильові особливості творення власних назв персонажів й окреслити інтегральні та диференційні тенденції в розвитку ЛХА, зумовлені естетичними та іншими екстралінгвальними чинниками.

ЛХА пострадянського періоду мають особливу цінність для історії української літературно-художньої антропонімії завдяки своїм значним виражальним можливостям, багатству стилістичних функцій, несподіваним авторським експериментам, а також вільній реалізації творчого задуму письменника, не обмеженого ідеологічними табу чи штампами. Тому, на наше переконання, комплексний функціонально-стилістичний аналіз української літературно-художньої антропонімії постготалітарної доби є актуальним завданням сучасного українського мовознавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в руслі комплексної наукової теми «Сучасний ономастикон України та національна, соціальна і

правова специфіка його відтворення» (ДР 0107U001179), яка реалізується в Ужгородському національному університеті. Тема дисертації затверджена вченою радою Ужгородського національного університету (протокол № 8 від 29. 08. 2009 р.).

Джерелами фактичного матеріалу послужили літературно-художні прозові тексти посттоталітарної доби таких українських письменників, як Павло Загребельний, Роман Іваничук, Юрій Мушкетик, Олесь Ульяненко, Григорій Штонь, Володимир Яворівський, Юрій Андрухович, Марина Гримич, Любка Дереш, Сергій Жадан, Василь Кожелянко, Марія Матіос, Ірен Роздобудько. При доборі художніх творів ми зважали на їх роль і місце в українському літературному та мовотворчому процесі кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є системний функціонально-стилістичний аналіз літературно-художньої антропонімії української прози посттоталітарної доби.

Досягнення мети дисертації передбачає розв'язання таких завдань:

- охарактеризувати суспільно-політичні передумови та екстралінгвальні й естетичні чинники, що уможливили появу та супроводжують розвиток української ЛХА посттоталітарної доби;
- зібрати та систематизувати літературно-художні антропоніми української прози пострадянського періоду;
- визначити функціональне та конотативне наповнення власних назв персонажів кінця ХХ – початку ХХІ ст.;
- виявити панівні та побічні тенденції розвитку новітньої української літературно-художньої антропонімії;
- простежити, як жанр твору та індивідуально-стильові уподобання письменника впливають на якісний та кількісний склад його літературно-художнього антропонімікону.

Об'єктом дослідження є літературно-художня антропонімія українських прозових текстів пострадянської доби. Картотека налічує близько 4 300 антропонімів та їх варіантів, дібраних методом відбору із текстів художньої літератури.

Предмет аналізу – склад, структура та функціонально-стилістичні можливості українських літературно-художніх антропонімів посттоталітарної доби.

Методи дослідження зумовлені специфікою онімійного матеріалу, який передусім потребує системного підходу та використання традиційного описового методу. Функціональне навантаження ЛХА визначено методом контекстуального аналізу. При визначенні складу різних стилістичних типів ЛХА застосовано елементи кількісного підрахунку. Літературно-художню антропонімію не можна розглядати ізольовано від конкретних культурно-історичних умов, тому ми вдавалися також до використання прийомів культурно-історичної інтерпретації.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в науковий обіг введено значний фактичний матеріал, здійснено розгорнутий комплексний аналіз літературно-художніх антропонімів прозових творів сучасних українських письменників посттоталітарної доби, ономастичний світ яких дотепер зовсім не вивчався або вивчався лише принагідно чи фрагментарно (О. Гнатюк, Г. Лукаш, М. Максим'юк, Л. Масенко). Зроблено спробу з'ясувати головні та другорядні тенденції розвитку українського ЛХА посттоталітарної доби.

Теоретичне значення роботи визначається тим, що її основні положення можуть бути використані для подальшого вивчення літературно-художньої ономастики. Дослідження допомагає з'ясувати специфіку впливу позамовних чинників, зокрема лібералізації суспільно-політичного та національно-культурного життя на склад та виражальні можливості літературно-художньої антропонімії. Отримані результати розширюють наукові знання про роль і місце літературно-художніх антропонімів в системі національної ономастики, дають змогу глибше пізнати їх природу та специфіку.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що основні її положення та висновки можуть бути використані при дослідженні ЛХА інших письменників, в лексикографічній практиці, зокрема при укладанні словника української літературно-художньої антропонімії, у процесі викладання курсів з української ономастики та культури мови, історії української літературної мови, стилістики, спецкурсів та спецсемініарів, у науково-пошуковій роботі студентів та аспірантів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження були висвітлені в доповідях і повідомленнях на XII Всеукраїнській ономастичній конференції

«Ономастика України у загальнослов'янському контексті» (Чернівці, 2007); на Всеукраїнській науковій конференції «Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті» (Ужгород, 2007); на Міжнародній науковій конференції «Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії», присвяченій 100-річчю від дня народження Миколи Андрійовича Грицака (Ужгород, 2008); на I Міжнародній науковій конференції «Сучасні дослідження з іноземної філології» (Ужгород, 2008); на XIII Всеукраїнській ономастичній конференції (Ужгород, 2009).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 16 статтях, 14 з яких надруковано в наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Обсяг та структура дослідження.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел (61 позиція), списку використаної літератури (271 позиція), покажчика. Загальний обсяг дисертації – 273 сторінки, текстова частина – 193 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обгрунтовано вибір теми та її актуальність, окреслено мету й основні завдання, об'єкт, джерельну базу, методика дослідження, з'ясовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи.

Перший розділ дисертації – «**Природа української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби**» – присвячений вивченню сутності української літературно-художньої антропонімії кінця ХХ – початку ХХІ ст.

У підрозділі «**Суспільно-політичні передумови творення українських літературно-художніх антропонімів пострадянської доби**» окреслено умови, які впливали на розвиток української літератури та української літературно-художньої антропонімії цього періоду. Демократизм та лібералізм культурного життя в незалежній Україні, а також плюралізм естетичних принципів українських письменників посттоталітарної доби безпосередньо позначились і на доборі ЛХА.

У другому підрозділі – *«Жанрово-стилістичне розмаїття українських літературно-художніх текстів кінця ХХ – початку ХХІ ст.»* – розкрито, як позначилися особливості літературного процесу на творення української ЛХА. З'ясовано, що онімійна творчість письменників на межі століть являє собою поєднання різних естетичних принципів і стилів: одночасно із авторами старшого покоління, які віддають перевагу онімійному реалізму, активно працюють молодші письменники, що творять ЛХА на засадах естетики постмодернізму або естетичного плюралізму – від класицизму до авангарду.

Третій підрозділ – *«Пострадянський літературно-художній антропонімікон як об'єкт мовознавчих студій»* – присвячений огляду наукових праць з літературно-художньої ономастики періоду незалежності України.

У другому розділі дисертації – *«Традиційний напрям розвитку новітньої української літературно-художньої антропонімії»* – досліджуються ЛХА письменників, які сповідують естетичні принципи реалізму (П. Загребельного, Р. Іваничука, Ю. Мушкетика, О. Ульяненка, Г. Штоня, В. Яворівського). Так, при аналізі творів П. Загребельного («Юлія», «Брухт», «Гола душа», «Стовпотворіння») виявлено ЛХА з багаторівневою доонімною семантикою (*Нуль, Сателіт, Совинський, Шульга, Ягнич*), а також ЛХА, які наділені вичерпною характеристичністю та відчутною оцінністю (зневажливо-фамільярною), притаманною для текстів соцреалізму (*Бабостови, Безлюдний, Безпояття, Держистови, Ствововк*). Характерною рисою онімійної творчості П. Загребельного пострадянської доби є використання дейктичних ЛХА (*Гончак, Жупанський, Стовпиш, Ствовулія*). П. Загребельний постійно вдосконалює, оновлює свої стилістичні прийоми: використовує ЛХА-криптоніми (*Пе-Пе, Яр-Яр*) та вдається до стилістично навантажених експериментів зі структурою ЛХА (*Бовть, Сакур*).

Літературно-художню антропонімію пострадянської доби Р. Іваничука репрезентує антропонімікон тетралогії «Вогненні стовпи». Важливими у створенні реального історичного фону роману є ЛХА, що є іменуваннями історичних осіб (*Степан Бандера, Богдан Лепкий, Михайло Колодзінський, Андрій Чайковський, Андрій Шептицький*), а також ЛХА, в основі яких є специфічні діалектні риси (*Аничка, Миронцо*). Окрім ЛХА з

багаторівневою характеристичністю (*Мирон Шинкарук, Йосафат Юлинин*), автор вдається до використання імен-символів (*Йосафат, Марія, Мирон*). Окрему групу ЛХА Р. Іванчука складають найменування персонажів-воїнів УПА (*Бургут, Довбня, Шугай, Чарнота*). Такі ЛХА не лише виступають легітимізуючими знаками трагічної епохи, а й віддзеркалюють реалії національної культури та українське світосприймання денотатів.

Особливості онімійної творчості Ю. Мушкетика у пострадянський період з належною повнотою представляє літературно-художній антропонімікон роману «Гетьманський скарб». Автор відтворює типовий український історичний антропонімічний простір XVIII ст., роблячи акцент на вживанні прізвищевих назв. Надзвичайно широкі виражальні можливості козацьких прізвищ та прізвищевих назв на зразок *Білокобилка, Дикий, Копил, Панчук, Скорик*, які письменник майстерно використовує для характеристики персонажів та історичної легітимності твору загалом, добре вписуються у традиції онімійного реалізму української літературно-художньої антропонімії.

Комплексний аналіз ЛХА роману «Сталінка» Олеся Ульяненка показав, що його справедливо вважають майстром «жорстокого реалізму». Відтворюючи антропонімічний узус українського міста ХХ ст., автор широко використовує зросійщені форми імен, якими називає своїх персонажів і які так популярні в реальній антропонімії українців (*Бронька, Горік, Лотя, Манька, Розік*). Окрему групу соціально значущих ЛХА О. Ульяненка становлять іменування декласованих елементів, їх легко можна впізнати за особливою специфічною експресивністю (*Васька Гліцерин, Лопата, Містер Пенс Кобиляче Око, Носач, Вовик Передельмешка, Череп*).

У п'ятому та шостому підрозділах другого розділу, присвячених вивченню літературно-художньої антропонімії Г. Штоня та В. Яворівського у літературних текстах кінця ХХ – початку ХХІ ст., з'ясовано, що новаторські пошуки популярних українських прозаїків, скеровані на розширення джерельної бази літературно-художньої антропонімії, не виходять за рамки естетики онімійного реалізму. Наприклад: *Бог, Учитель, Володар Всесвіту, Вседержитель, Месія, Отець, Спаситель* (Г. Штонь); *Вар, Варчик, Варвар, Бомба, Вампір, Пес, Сікач* (В. Яворівський).

Третій розділ дисертації – «Функціонально-стилістичний потенціал та новаторство літературно-художньої антропонімії в сучасних постмодерністських прозових творах» – складається із семи підрозділів, в яких аналізуються ономастикони Ю. Андруховича, М. Гримич, Л. Дереша, С. Жадана, В. Кожелянка, М. Матіос, І. Роздобудько.

Характерною рисою постмодерністських естетичних засад творення української ЛХА є карнавальність та емоційна маркованість. Онімійним засобом вираження постмодерністських естетичних принципів при цьому виступає майстерне поєднання в межах однієї онімної підсистеми літературного тексту номінативних ЛХА, функцію яких виконують традиційні антропоніми різних класів, промовистих ЛХА з вичерпною характеристичністю, що ґрунтується на прямому доонімному значенні власної назви персонажа, ЛХА-символів та численних авторських ЛХА-неологізмів.

У підрозділі 3.1. досліджується літературно-художній антропонімікон творів Ю. Андруховича. Літературно-художня антропонімія Ю. Андруховича твориться на засадах постмодерністської естетики, тому їй притаманна так звана карнавальність (*Мартофляк, Мацапура, Хомський, Штундера* («Рекреації»); *Паша Байстріук, Арнольд Горобець, Єрмолайчик, Новокаїн* або *Ваня Каїн* («Московіада»); *Стас Перфецький, Йона Риб* («Перверзія»); *Вошивлюк, Пані Незграба, Паршивлюк, Артур Пена* («Дванадцять обручів»); *Кольорук, Кочержук, Сам Полкач* («Таємниця»). Автор поєднує ЛХА-символи, ЛХА-історизми та ЛХА-протоніми з власними новотворами, щоб зобразити абсурдність сприйняття навколишнього світу (*Горбі, КаБо, Льоня Кра, Махальський, Ніщо, Якати Тяка, Ярузель*).

У підрозділі 3.2. досліджуються літературно-художні антропоніми романів М. Гримич «Ти чуєш, Марго?..», «Варфоломієва ніч», «Магдалинка», «Егоїст», «Мак червоний в росі...», «Фріда». Показовими щодо антропонімічного почерку М. Гримич є ЛХА-прізвиська, які характеризують найменованих персонажів за соціальним статусом, ставленням до роботи, а також за зовнішністю (*Калькулятор, Колясик, Крейзін, Пишка, Феміда у Шиньйоні, Шеф*).

Підрозділ 3.3. містить характеристику літературно-художніх антропонімів Любка Дереша. Персонажі романів «Культ», «Поклоніння ящірці», «Архе», «Намір!» «Трохи пітьми, або На краю світу» Л. Дереша – молоді люди, тому він називає їх розмовними, фамільярними чи здрібніло-пестливими іменними варіантами, які іноді містять у своїй структурі діалектні риси (*Зеньо, Микольцьо, Мирко, Ромко*). Такі ЛХА можуть виконувати як номінативну, так і характеристичну функцію. Джерельною базою низки ЛХА Л. Дереша виступають слов'янські та неслов'янські (часто вигадані) імена поганських божків (*Йог Сотот, Мокоша, Сварогов, Хорса, Ярилов*). Певні характеристичні можливості притаманні для ЛХА, що вказують безпосередньо на професію чи якесь заняття персонажа-денотата (*Гладкий Хиппі, Маєстро, П'явка, Фтор*). Привертає увагу ЛХА *Той, Хто Прихований Від Себе* та сюрреалістичний *Цирмигр*.

Підрозділ 3.4. «Ономастична «територія» Сергія Жадана» присвячений аналізу ЛХА з прозових творів автора «Депеш Мод», «Anarchy in the UKR», «Гімн демократичної молоді», «Біг Мак». Для багатьох ЛХА мотиваційною ознакою є авторські симпатії чи антипатії до літературних героїв, тому структура таких ЛХА з фамільярно-оцінними суфіксами часто зрусифікована (*Алік, Гога, Костік, Льошка*). С. Жадан творить літературно-художній антропонімікон, у якому ЛХА з прямою та вичерпною семантикою функціонують з ЛХА з багаторівневою онімною семантикою (*Комуніст, Собака Павлов*), а також поповнює реєстр соціально значущих ЛХА (*Гелікоптер, Заїка, Карбюратор*).

У підрозділі 3.5. подається аналіз літературно-художнього антропонімікону творів Василя Кожелянка «Дефіляда в Москві», «Конотоп», «Лженострадамус», «Людинець», «Котигорошко», «Тероріум», «Срібний павук» та низки новел. Автор не обходиться без реальних історичних осіб, але дозволяє собі робити незначні трансформації в структурі їх справжніх імен (*Вусатий Кавалерист, В'ячик Скрябін, Ворошило, Кукурузник, Лисий Микита, Майський Жук*). Своєрідні ЛХА-«хамелеони», що мають здатність змінювати як структуру, так і онімійне значення з метою ідеально пристосовуватися до зміни хронологічно-просторових або соціально-культурних умов функціонування використовує В. Кожелянко для номінації багатьох героїв (*Самійленко – Самуєлі – Самойлов – Самуельський – Самуїл-Озги; Червоненко – Краснов;*

Алмазко – Брильянтин – Діамантик). В українській літературно-художній антропонімії посттоталітарної доби В. Кожелянко виступає новатором при творенні соціально значущих ЛХА (*Каламутненко, Колоброд-Зарічний, Нупогодінський, Адам Переолюдник, Уран-Рудниківський, Щеневмерлий*). Новаторство В. Кожелянка проявляється й у творчому осмисленні та інтерпретації імен фольклорного походження (*Микита Добрий, Крутинейс, Їлик Муромець, Телесій, Фарболіс*). Автор подає неперевершені зразки мовної гри (*Ко Ше Лін, О. Коп.-Аум*), а також використовує дейктичні (протоніми) ЛХА (*Леонід Броварін, Гатило, Михайл Гробачов, Кобзо-Кобзаренко, Леонід Кожушенко, Лесь Побарабанський, Нік Хохоль*).

Підрозділ 3.6. присвячений дослідженню літературно-художніх антропонімів з творів Марії Матіос «Нація. Одкровення», «Солодка Даруся», «Щоденник страченої», «Містер і місіс Ю-ко в країні укрів», «Майже ніколи не навпаки», «Москалиця», «Мама Маріца – дружина Христофора Колумба». Важливим джерелом літературно-художньої антропонімії М. Матіос є народно-розмовний антропонімікон українців, де особливе місце займають іменування жінок за власним іменем чоловіка – андроніми (*Данилиха, Семениха, Юрчиха*); ЛХА, утворені від прізвища, прізвиська чи професії батька – патроніми (*Анна Гафтишюкова, Маруся Палешюкова, Бундячка, Дмитрючка*); іменні варіанти, які утворені за допомогою суфіксів суб'єктивної оцінки (*Богдась, Василько, Лесьо, Місько, Петрусько, Северинка, Федусь*); ЛХА-регіоналізми (*Ілак, Васюта, Паютка, Штефан*). Літературно-художня антропонімія М. Матіос відзначається багатством характеристичних ЛХА (*Німий, Соломон, Цвичок, Член Колобок*), а також дейктичних ЛХА, які не тільки вказують на реальну особу, а й опосередковано виявляють авторське ставлення до певних, часто непривабливих явищ суспільної дійсності (*Бого-Царь Плутин, Пашко Казнаренко, Леонід Кудла Другий, Уля Милашенко, Раїса Муромцева, Олександр Холод*).

У підрозділі 3.7. подається опис літературно-художніх антропонімів з романів Ірен Роздобудько «Останній діамант міледі», «Гудзик», «Дві хвилини правди», «Мерці», «Зів'ялі квіти викидають», «Ескорт у смерть», «Амулет Паскаля», на творенні яких позначився глобалізаційний вплив (*Ден, Жан, Маріон, містер Марпл, Дон Педро, Смуглява Барбі, Стас*). Окремі ЛХА

І. Роздобудько розкривають основні риси характерів денотатів (*Голка, Поволоцька, Сам, Тенецька*), можуть виступати виразним мовностилістичним засобом їх характеристики (*Лисиця, Мурзик, клієнт «Номер 7», Сирна королева*). Авторка не стоїть осторонь утвердження естетики українських особових імен (*Дарця, Соломія, Стефка, Ярослава*).

У «Висновках» подано результати проведеного наукового дослідження, з яких найголовнішими є такі.

Аналіз прозових творів українських письменників кінця ХХ – початку ХХІ ст. (П. Загребельного, Р. Іваничука, Ю. Мушкетика, Г. Штоня, О. Ульяненка, В. Яворівського, Ю. Андруховича, М. Гримич, Л. Дереша, С. Жадана, М. Матіос, В. Кожелянка, І. Роздобудько) дає підстави твердити, що українська літературно-художня антропонімія посттоталітарної доби – багата, самобутня, естетично оброблена онімічна підсистема з надзвичайно широкими функціонально-стилістичними можливостями.

Найбільший вплив на кількісне та функціонально-стилістичне багатство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби мали такі фактори, як деідеологізація і демократизація українського суспільно-політичного та культурного життя, відродження українських національних традицій назовництва, поширення західних естетичних концепцій, зокрема поп-культури, моди та ін.

Аналіз функціонально-стилістичних можливостей української літературно-художньої антропонімії радянського періоду показав, що її розвиток відбувається у двох напрямках. Частина письменників, творчість яких розпочалася, як правило, ще в 50-60-х роках ХХ ст., продовжує реалістичні традиції нової української літературно-художньої антропонімії. До їх числа можна віднести Павла Загребельного, Юрія Мушкетика, Романа Іваничука, Олеся Ульяненка, Григорія Штоня, Володимира Яворівського. Ці автори представляють неореалістичний напрям розвитку української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби.

Інший напрям розвитку української літературно-художньої антропонімії репрезентують Юрій Андрухович, Марина Гримич, Любо Дереш, Сергій Жадан, Василь Кожелянко, Марія Матіос, Ірен Роздобудько, які сповідують засади модерністської естетики при творенні ЛХА.

Однак межа між неореалістичним та модерністським напрямками в українській літературно-художній антропонімії посттоталітарної доби не завжди є чіткою. Так, наприклад, на неореалістичну у своїй основі літературно-художню антропонімію посттоталітарної доби П. Загребельного помітні впливи модерністської естетики ЛХА: *бізнес-Дунька, Ледва, Нуль, Сателіт, Фень* («Брухт»), *Бовть, Сакур, Стівпулія, Стівпурас, Пе-пе, Юр-Юр* («Стівпотворіння»). Водночас характеристичність низки ЛХА представників модерністського напрямку української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби (Ю. Андруховича, М. Гримич, М. Матіос) ґрунтується на універсальних принципах реальної антропонімії.

Проведений нами аналіз українського ЛХА посттоталітарної доби виявив його залежність від літературного методу та ідейно-естетичних уподобань письменника. Так, для літературно-художньої антропонімії представників неореалістичного напрямку характерні такі особливості: прагнення авторів творити літературно-художній антропонімікон за зразком реальної антропонімії конкретного регіону та історичної епохи, які зображуються у літературному творі; використання емоційно збалансованих ЛХА, виражальні можливості яких ретельно вмотивовані докладною характеристикою персонажів-денотатів.

Українська постмодерністська літературно-художня антропонімія спирається, як правило, на естетику відповідного літературного напрямку. Карнавальність, емоційна наповненість, характеристичність на базі несподіваних асоціативних зв'язків, сміливі експериментування зі структурою ЛХА – ось головні прикмети української постмодерністської літературно-художньої антропонімії. Напр.: *Буба, Гладкий Хіппі, Дайан, Квант, Клізма, Кубік, Мукта, П'явка, Торба* (Л. Дереш), *Алік, Какао, Карбюратор, Комуніст* (С. Жадан), *Голка, Кен, Луза, Смаглява Барбі* (І. Роздобудько).

Важливою рисою української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби є збереження багатих традицій нової української антропонімії, що, зокрема, проявляється у широкому використанні дейктичних ЛХА, пропаганді колоритних питомих українських імен та їх варіантів, намаганні використати багатство реальної діалектної української антропонімії як джерела збагачення літературно-художньої антропонімії тощо.

Так, українські письменники як неореалістичного, так і модерністського напрямків, підтримуючи усталені традиції нової української ЛХА, приділяють значну увагу пропаганді колоритних та знакових для української духовної культури імен, окремі з яких у радянські часи дискримінувалися. Напр.: *Йосафат, Мирон* (Р. Іваничук); *Ярема* (П. Загребельний); *Зиновій, Олекса* (Ю. Мушкетик); *Аскольд, Христина* (Г. Штонь); *Вишеслав, Любослав, Святомир, Святополк, Роксолана* (В. Кожелянко); *Дзвенислава (Дзвінка)* (Л. Дереш); *Августина, Євпраксія, Соломія, Стефанія* (І. Роздобудько); *Зореслава, Марко, Святослав, Тарас* (Ю. Андрухович).

Письменники обох напрямків використовують значний відсоток регіональних ЛХА, які містять у своїй структурі специфічні діалектні риси. Напр.: *Бодьо, Ірена, Орко* (Ю. Андрухович), *Ілак, Ілена, Йорко, Паютка, Штефан* (М. Матіос), *Дарця, Зеньо, Місько* (Л. Дереш) та ін.

Постмодерністська карнавальність у сфері літературно-художньої антропонімії виявляється у свідомому ігноруванні відомих хронологічних параметрів реальних імен-історизмів, у трансформації енциклопедичної характеристики денотатів-персонажів, що йменуються реальними іменами. Напр.: *Юра Голіцин, Юрко Немирич, Іван Сергійович, Тургенев* (Ю. Андрухович), *Гонта, Довбуш, Кармелюк, Махно, Роксолана* (В. Кожелянко) тощо. Карнавальний ефект постмодерністських ЛХА посилює творення цілих варіантних рядів ЛХА-історизмів, кожен з яких наділений значним характеристичним потенціалом. Так, у В. Кожелянка *Й. В. Сталін* – це *Йосиф Перший*, вуйко *Йосип, Йосип Прекрасний*; Гітлер – це фірер *Адольф Алоїзович, Адольф Великий, Адольф Недоношений*; Будьонний – *Буденний, Вусатий Кавалерист*; Ворошилов – *Ворошило, Клим, Климко, Климко Щурик*; Хрущов – *Кукурудзник, Лис Микита, Лисий Микита, Хруц, Майський Жук*.

Для української літературно-художньої антропонімії постготалітарної доби характерними стали новаторські пошуки представників як неореалістичного, так і модерністського напрямків. Онімійне експериментаторство українських авторів найбільше позначилося на складі та структурі дейктичних ЛХА. Українські дейктичні ЛХА не лише натякають на реальних прототипів найменованих персонажів, а й дають їм емоційно-

оцінну характеристику. Пор.: *Уля Милашенко, Серж Кідалов, Мітя-2, Олександр Холод, Леонід Кудла Другий* (М. Матіос «Містер і місіс Ю-ко в країні укрів»); *Стовпулія, Стовпчук, Стовпокузьма, Стовпш, Стовпій, Стовпурас, Жуланський, Лоточко* (П. Загребельний «Стовпотворіння»); *Владімір Ільч Олексій, Нік Хохоль, Вольф Жірінштейн, Цорос, Лесь Побарабанський, Леонід Кожушенко, Іоан Крілик, Стефан Тучин, Михайл Гробачов, М. Хрущ-Кукурудзянський, Вевешербицький, Кобзо-Кобзаренко* (В. Кожелянко).

Новаторські прийоми при творенні характеристичних ЛХА застосовує Юрій Андрухович у романі «Дванадцять обручів», де він поповнює реєстр українських соціально значущих ЛХА низкою онімів, які вказують на соціальний статус їх носіїв не за допомогою традиційних онімійних засобів, а лише за посередництвом вираження емоційної оцінки-сприйняття персонажів-денотатів. Пор.: ЛХА *Вошивлюк, Дракуляк, Зашиблюк, Паришивлюк*, якими автор називає міліціонерів-перевертнів. Новаторство В. Кожелянка при творенні соціально значущих ЛХА виявляється у сміливому експериментаторстві письменника із залученням до творення соціально значущих ЛХА цілком «неонімних» засобів. Напр.: *Адам Перволюдник, Уран-Рудниківський, Гулаг-Колімовський, Ланцевич, Нупогодінський, Щеневмерлий*.

Поширеною стала традиція використання чужомовних іменних варіантів. В аналізованих творах присутні герої, на називанні яких позначається експансія західної поп-культури. Представники обох напрямків ретельно відстежують та відображають у власних літературних текстах, наприклад, динаміку реального сучасного іменника українців. Пор.: *Богдан – Боб, Сергій – Серж*, (С. Жадан); *Андрій – Андрон, Дмитро – Джим* (Л. Дереш); *Денис – Ден, Іван – Жан, Джон, Максим – Макс, Марія – Маріон* (І. Роздобудько); *Марія – Марго* (М. Гримич). Привертають увагу вживання імен по батькові чи прізвищ-покручів на зразок *Кромешний* або *Апанасенков*.

До складу ЛХА було залучено також численні чужомовні прізвища та прізвиська як реальних осіб, так і кіно- та літературних героїв, оніми інших розрядів. Напр.: *Банзай, Гладкий Хіппі, Квант, Маєстро, Реланіум* (Л. Дереш), *Барбі, Кен, татусь Карло, Хуан Карлос* (І. Роздобудько), *Джон Ленон* (С. Жадан), *Динозавр, Нуль* (П. Загребельний), *Буркут, Ворон, Довбня* (Р. Іванчук), *Бомбовоз*,

Вампір, Варвар (В. Яворівський), *Азік, Клик, Носач, Череп* (О. Ульяненко), *Глобус, Ейнштейн, Камікадзе, Чурік* (М. Гримич), *Галюцинація, Ксенофобенко, Пенько, Хруненко* (В. Кожелянко) та ін.

Українська ЛХА посттоталітарної доби, попри самобутність та оригінальність, продовжує багаті традиції нової української літературно-художньої антропонімії.

Основні положення дисертації висвітлено в таких публікаціях:

1. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в романах Марини Гримич / Анастасія Вегеш // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць) / Відп. ред. І. В. Сабадош. – Випуск 10. – Ужгород, 2006. – С. 5 – 9.
2. Вегеш А. Новаторство літературно-художньої антропонімії Василя Кожелянка / Анастасія Вегеш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Випуск 14. – Ужгород, 2006. – С. 85 – 88.
3. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в романах Юрія Андруховича / Анастасія Вегеш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Випуск 15. – Ужгород, 2007. – С. 80 – 84.
4. Вегеш А. Характеристичний потенціал літературно-художніх антропонімів в українських сучасних прозових творах / Анастасія Вегеш // Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наукових праць. Випуск 356 – 359. Слов'янська філологія. – Чернівці : Рута, 2007. – С. 76 – 82.
5. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми у творах Івана Чендея / Анастасія Вегеш // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Випуск 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 14-16 травня 2007 року. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. – С. 204 – 207.
6. Вегеш А. Ономастична територія Сергія Жадана / Анастасія Вегеш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Випуск 16. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. – С. 74 – 78.

7. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в творах Павла Загребельного / Анастасія Вегеш // *Studia Slavica*. Випуск 8. Ювілей. – Ужгород : Видавництво Олександра Гаркуші, 2008. – С. 73 – 84.
8. Вегеш А. І. Вплив пан'європейського простору на сучасний український літературно-художній антропонімікон / А. І. Вегеш // Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. Випуск 6 / Відп. ред. Фабіан М. П. – Ужгород, 2008. – С. 195 – 201.
9. Вегеш А. Віддзеркалення народнорозмовного антропонімікону українців в літературно-художній антропонімії тетралогії Романа Іваничука «Вогненні стовпи» / Анастасія Вегеш // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). Випуск 12. Українська діалектична лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії. До 100-річчя Миколи Андрійовича Грицака. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. – С. 81 – 83.
10. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми козацької доби в романі Юрія Мушкетика «Гетьманський скарб» / Анастасія Вегеш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Випуск 18. – Ужгород, 2008. – С. 60 – 62.
11. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми Любка Дереша – свідчення творчих пошуків автора / Анастасія Вегеш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Випуск 19. – Ужгород, 2008. – С. 3 – 7.
12. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в романах Юрія Андруховича / Анастасія Вегеш // *Satu Mare studii si comunicari*. Seria : Isterie. Etnografie. Arta. XXV. – Satu Mare : Editura muzeului Satmarean, 2008. – С. 349 – 359.
13. Вегеш А. Літературні герої творів Марії Матіос / Вегеш А. І. // *Studia Slavica*. Випуск 9 : Ономастика. Антропоніміка. – Ужгород : Видавництво Олександра Гаркуші, 2009. – С. 252 – 260.
14. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми повісті «Лялька» Тетяни Ліхтей / Анастасія Вегеш // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Збірник наукових праць. Випуск 13. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. – С. 17 – 19.

15. Вегеш А. Традиції та новаторство літературно-художніх антропонімів творів Василя Кожелянка / Анастасія Вегеш // *Ukrainistika v Slovanskom kontexte na začiatku nového tisícročia. Jazykovedný zborník vedeckých štúdií venovaný životnému jubileu doc. PhDr. Zuzany Hanudelovej, CSc.* – Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2009. – S. 478 – 487.
16. Вегеш А. Таємничі літературно-художні антропоніми в романі Юрія Андруховича «Таємниця» / Анастасія Вегеш // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія.* – Випуск 20. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2009 – С. 3 – 6.

АНОТАЦІЯ

Вегеш А. І. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2010.

У роботі вперше введено в науковий обіг значний фактичний матеріал, проведено розгорнутий комплексний аналіз літературно-художньої антропонімії прозових творів сучасних українських письменників посттоталітарної доби (П. Загребельного, Р. Іванчука, Ю. Мушкетика, Ю. Андруховича, М. Матіос, Л. Дереша, М. Гримич, С. Жадана, В. Кожелянка, І. Роздобудько та ін.). До процедури аналізу залучено близько 4300 літературно-художніх антропонімів та їх варіантів. Зроблено спробу з'ясувати головні та побічні тенденції розвитку українського літературно-художнього антропонімікону посттоталітарної доби. Досліджуючи сутність ЛХА сучасних авторів, проаналізовано склад і структуру ЛХА, виявлено семантико-стилістичні властивості та функції ЛХА. З'ясовано, що ономастична лексика досліджуваних літературних текстів виступає вагомим художньо-виражальним засобом та є виразним маркером індивідуальності стилю письменника.

Ключові слова: літературно-художній антропонім (ЛХА), апелятив, денотат, дейктична функція, антропонімійний простір, постмодернізм.

АННОТАЦІЯ

Вегеш А. И. Традиции и новаторство украинской литературно-художественной антропонимии посттоталитарной эпохи. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, Ивано-Франковск, 2010.

Исследование посвящено проблемам литературно-художественной антропонимии украинской прозы конца XX – начала XXI вв. В работе впервые исследуется значительный фактический материал, проведен развернутый комплексный анализ литературно-художественной антропонимии прозаических текстов современных украинских писателей постсоветской эпохи, а именно: П. Загребельного, Р. Иваничука, Ю. Мушкетика, Г. Штоня, О. Ульяненко, В. Яворивского, Ю. Андруховича, М. Гримич, Л. Дереша, С. Жадана, М. Матиос, В. Кожелянко, И. Роздобудько.

В диссертации анализируются условия, повлиявшие на развитие украинской литературы и украинской литературно-художественной антропонимии конца XX – начала XXI вв. Демократизм и либерализм культурной жизни в независимой Украине, а также плюрализм эстетических принципов украинских писателей посттоталитарной эпохи непосредственно отразились и на их ЛХА. Доказано, что онимийное творчество писателей постсоветского времени представляет собой соединение различных эстетических принципов и стилей. П. Загребельный, Р. Иваничук, Ю. Мушкетик, Г. Шгонь, О. Ульяненко, В. Яворивский представляют неореалистическое направление развития украинской литературно-художественной антропонимии. Модернистскую эстетику репрезентируют произведения Ю. Андруховича, М. Гримич, Л. Дереша, С. Жадана, В. Кожелянко, М. Матиос, И. Роздобудько.

Важной чертой украинской литературно-художественной антропонимии посттоталитарного периода является сохранение богатых традиций новой украинской антропонимии, что, в частности, проявляется в широком применении дейктических ЛХА, пропаганде традиционных украинских имен и их вариантов, в стремлении использовать богатство реальной диалектной украинской антропонимии как источник обогащения ЛХА. Писатели создают ЛХА-неологизмы, соединяя их с историзмами, символами, фольклором, используют онимийную игру.

В работе проанализированы состав и структура ЛХА, определены семантико-стилистические особенности и функции ЛХА. Ономастическая лексика исследуемых литературных текстов является весомым художественным средством и выразительным маркером индивидуальности стиля писателя. Установлено, что литературно-художественная антропонимия посттоталитарного периода – многочисленная, самобытная, своеобразная онимийная подсистема с чрезвычайно широкими функционально-стилистическими возможностями.

Ключевые слова: литературно-художественный антропоним (ЛХА), апелятив, денотат, дейктическая функция, антропонимное пространство, постмодернизм.

SUMMARY

Vehesh A.I. Traditions and innovation of the Ukrainian literary-fiction antroponymy of the posttotalitarian era. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in philology, specialty 10.02.01 – the Ukrainian Language. – Vasyl Stefanyk Prykarpattyia National University. – Ivano-Frankivsk, 2010.

Thesis makes the first attempt to include the significant factual material into the scientific circulation, it also gives an unfolded complex analysis of the literary-fiction antroponymy in the prose works of the modern Ukrainian writers of the posttotalitarian era (P. Zahrebelnyj, R. Ivanychuk, J. Mushketyk, J. Andrukhovych, M. Matios, L. Deresh, M. Hrymych, S. Zhadan, V. Kozheliianko, I. Rozdobudjko and others). Over 4300 proper names of the literary heroes and its variants are involved into the analysis procedure. Thesis makes an attempt to find

out the main and side tendencies of development of the literary-fiction antroponymicon of the posttotalitarian era. The investigation of the essence of the proper names of the literary heroes in the works of the modern writers included the analysis of the composition and structure of the proper names of the literary heroes and discovering the semantic and stylistic characteristics and functions of the proper names of the literary heroes. Thesis elucidates that onomastics vocabulary of the researched literary texts is an important literary-expressive mean and distinct marker of the individual writer's style.

Key words: postmodernism, proper name of the literary hero, appellative, denotatum, deictic function, antroponymic space.